

KASVILLISUUSTUTKIMUS

Vainriihenpönkkä ja Muuntajanpönkkä, Lapin kirkonkylä*Muinaisjäännösalueen kasvillisuustutkimus*

Kasvillisuustutkimus on tehty museoviraston Porin yksikön toimesta muun muassa alueen hoitotoimenpiteiden suunnittelua varten. *Vainriihenpönkkä* (Vainioriihenmäki) ja *Muuntajanpönkkä* (Muuntajanmäki) sijaitsevat Lapin kunnan keskustataajaman alueella, kunnan omistamien koulu- ja virastorakennusten läheisyydessä. Sekä *Vainriihenpönkkä* että *Muuntajanpönkkä* tunnetaan eräinä Lapin monista hautaröykkiöalueista, jotka on ajoitettu joko pronssi- tai rautakauteen kuuluviksi.

Vainriihenpönkän aluetta on tutkittu kaivauksin vuonna 1891 (Volter Högman). Hän löysi röykkiöstä no 1 palamatonta luuta, saviastianpalan ja kaksi laakakiveä, joissa on kuppi. Inventointeja ja tarkastuksia on tehty seuraavasti: 1960 Martti Linkola, 1964 Anna- Liisa Hirviluoto, 1985 Turun yliopisto.

Vainriihenpönkän muinaijännösrekisterin numero on 406010017.

Peruskartta: 113401 Lappi, maastokartta 1134 Kokemäki.

Vainriihenpönkän koordinaatit:

X:6777341, Y:1545481, Z:25-30

P:6788021, I:3222070

Muuntajanpönkkä sijaitsee noin 100 metriä Vainriihenpönkän eteläpuolella, aivan Lapinjoen rannalla (koordinaatteja ei käytetävissä).

Maanomistaja: Lapin kunta.

Kasvistollisesti Lappi kuuluu Satakunnan eliömaakuntaan.

Kasvihavainnot on tehty 25.5. ja 25.7. 2005.

Yleiskuvaus tutkimusalueesta

Molemmat mäet ovat Länsi- Suomen maisemissa varsin tavallisia, usein peltotasangon keskellä kohoavia matalia, 2-3 metriä korkeita, pienehköjä (n. 600-700 m²) kivisiä mäkiä. Myös näiden mäkien ympärillä on ollut, kosken rannalla kaistale peltoa, kuten toisen mäen nimikin, "vainioriihenmäki", viittaa. Nykyisin entinen pelto on tasaista puistoaluetta, johon on rakennettu mm. koulu, liikuntahalli, paloasema ja itäiselle laidalle kunnan virastotalo. Eteläpuolella virtaa Lapinjoki, joka tällä kohdalla muodostaa padotun kosken. *Muuntajanpönkkä* rajautuu jokitörmään ja on ilmeisesti virran osittain luhistama. *Vainriihenpönkkä* on noin sata metriä pohjoisempana. Molemmat mäet ovat muodoiltaan vaihtelevia, katajaa kasvavia. Alueen pohjoispuolella, keskustan pääkadun, *Kirkkotien*, takana on kallioinen *Ämmänmäki* (49,8 m. mpy). Lapin keskustataajama sijaitsee kummallakin puolella Lapinjokea. Lähialueilla on vielä vanhojen maalaistalojen pihapiirejä, mutta myös pientaloasutusta on runsaasti, muun muassa *Kirkkotien* pohjoispuolella, *Ämmänmäen* eteläreunalla.

Kummallakin mäellä on kiviröykkiöitä. Vainriihenpönkällä on rekisteröity kaikkiaan viisi röykkiötä. Suurimmassa röykkiössä (No 1), jossa tehtiin kaivauksia vuonna 1891, on noin seitsemän metrin läpimittainen, melko kookkaista kivistä tehty kivikehä. Kaivausten perusteella röykkiö on määritetty hautaröykkiöksi. Siitä on otettu kiviä niin, että jäljellä oleva osa näyttää vain röykkiön pohjalta. Riihen kiukaan kivet muodostavat röykkiön 4. Sitä rakennettaessa on luultavasti käytetty lähellä olevien hautaröykkiöiden kiviä. Mäellä olleita kiviä on käytetty myös rakennuskivinä sekä Vainriihenpönkällä, jossa on lohkottuja kiviä, että Muuntajanpönkällä, jossa suurehkoon kiveen on kiinnitetty rautarengas, ehkä pylvään tukivaijeria varten. Lähellä peltoja, mäkien alareunassa olevat pienehköt kiviröykkiöt voivat myös olla pellolta raivattuja kiviä.

Keskustataajaman alueella on useita muinaisjäännösalueita vain muutaman sadan metrin päässä tutkituista Vainriihenpönkästä ja Muuntajanpönkästä. Niistä *Huhdanniskalla (Vahala)* on sekä kivikautinen asuinpaikka, että pronssi- ja/tai rautakautisia hautaröykkiöitä, *Kivirannassa* on pronssikautisia hautaröykkiöitä, *Kyydemäellä* on myös hautaröykkiöitä. *Linnavuorella* (41 m. mpy), joka sijaitsee Lapinjoen eteläpuolella, on mainittu olevan mahdollisesti rautakautisia puolustusvarustuksia. Lapinjoki, joka virtaa kaakosta alavien peltoalueiden halki, usein keväisin tulvivana, kulkee Lapin keskustassa läpi kallioisen harjualueen, johon on muodostunut koski. Sen ympärille oli keskittynyt vanhaa, ainakin rautakautista asutusta. Lapinjoki on noin 2,5 kilometriä alajuoksulle päin laajentunut Saarnijärveksi. Järven koillisrannalla sijaitsee Huilun asuinpaikka ja vajaan kilometrin päässä siitä kohoaa Sammallahdenmäki hautaröykkiöineen.

Karttaliite keskusta-alueesta Lapin kunnan matkailuneuvonnan kartan pohjalta (liite 2).

Alueen kasveja

Vainriihenpönkä ja Muuntajanpönkä ovat karuja, kuivia mäkiä, joilla nykyään on myös melko runsas ja tiheä puusto ja runsaasti kookkaita katajia. Rinteiden alareunat, jotka ovat rehevämpiä, kasvavat tiheää, korkeaa heinikkoa. Näissä olosuhteissa, sulkeutuneissa kasvustoissa, vain kaikkein rotevimmat lajit, esimerkiksi tulikukat ja leinikit, säilyvät. Mäkien ohutmultaisimmilla kohdilla, joissa on riittävästi valoa, on säilynyt myös vanhoja ketokasveja (*Dianthus deltoides*, *Galium verum*). Lähialueet ovat pääosin puistomaisesti hoidettuja, eikä niiden mahdollinen arkeofyyttikasvisto ole säilynyt lukuun ottamatta Kirkkotien reunoja, joilla kasvaa tummaa tulikukkaa. Eräillä omakotipihoilla saattaa myös kasvaa arkeofyyttejäkin, muun muassa pölkkynuohoja. (Kirkkotie 1, Rautiainen). Seuraavat kasvit esiintyvät molemmilla mäillä ja/tai lähialueilla.

Tummatulikukka, *Verbascum nigrum*, on eräs tavallisimmista muinaisasutuksen ilmaisijakasveista. Se tunnetaan sekä rautakauden, että myös keskiaikaisen asutuksen piiristä. Vainriihenpönkän kohdalla se on levinnyt myös Kirkkotien reunoille. Arkeofyytti.

Pölkkynuoho, *Arabis glabra*. Myös pölkkynuohoa tavataan rautakauden ja keskiajan muinaisjäännösalueilla. Lapin keskustan tuntumassa sitä kasvaa Kirkkotien reunassa Ämmänmäen puolella. Kummankaan mäen kasvustoissa sitä ei havaittu. Arkeofyytti.

Ketoneilikka, *Dianthus deltoides*. Vanhojen luonnonketojen kasvi, joka on viime aikoina kovasti harvinaistunut. Se ei säily sulkeutuneessa heinikossa, eikä varjossa. Ketoneilikka lienee myös arka tallaukselle. Arkeofyytti.

Kevätkynsimö, *Erophila verna*. Vanhojen kiviaitojen, muurien ja ohutmultaisten kalliopaasien pienikokoinen ristikukkaiskasvi. Kasvaa Kirkkotien reunoilla niissä kohdissa, joissa on ohutmultaisia kalliopintoja. Arkeofyytti.

Aholeinikki, *Ranunculus polyanthemos* subsp. *polyanthemoides*. Vanhojen luonnonketojen kasvi, jonka on todettu Lounais-Suomessa esiintyvän vanhoissa kylissä ja muinaiskalmistojen alueilla. Myös aholeinikki on ketojen häviämisen takia harvinaistuva laji. Arkeofyytti.

Särmäkuisma, *Hypericum maculatum*. Vanha ketokasvi, joka oli aikoinaan tunnettu lääkekasvi. Lounais-Suomessa rautakauden asutukseen liittyvänä. Arkeofyytti.

Mäkikuisma, *Hypericum perforatum*. Edellistä lajia yleisempi, niinkään vanhojen ketojen kasvi. Ei arkeofyytti.

Keltamatara, *Galium verum*. vanha ketokasvi, jolla on vanhoina aikoina ollut monenlaista käyttöä. Se on vanha lääkekasvi, värikasvi ja juustonjuoksutin. Lisäksi se oli "Neitsyt Maarian sänkyheinä", jota käytettiin arkun pohjalla hauta-arkuissa. Harvinaistunut. Vaaleankeltainen piennarmatara, *Galium x pomeranicum*, on elinvoimaisempi, verrattain yleinen risteymä. Keltamataraa pidetään rannikolla alkuperäisenä (?), mutta sisämaassa muinaistulokkaana.

Kasviluettelo liitteenä (Liite 1)

Muinaisjäännösalueiden hoidosta

Muinaisjäännösalueiden hoidossa on kiinteiden muinaisjäännösten suojelun lisäksi erityisesti kiinnitettävä huomiota alueella kasvavien, arkeofyyttien ja muiden vanhaan asutukseen liittyvien luonnonkasvien säilyttämiseen. Ne ovat elävä osa usein satojen tai tuhansien vuosien takaisesta muinaisjäännöksestä. Ne ovat myös usein paikallisten asukkaiden ja vieraidenkin mieliin painuva muisto paikkakunnasta. Esimerkiksi Lapin upeat ja näyttävät tummat tulikukat ovat varsin harvinaisia kasveja, joita näkee yleensä vain rautakautisen asutuksen alueilla.

Hoitotoimenpiteistä tärkeimpiä on vesoittumisen estäminen. Puiden taimien lisäksi varsinkin vattu on poistettava mieluummin repimällä. Myös tiheän, varjostavan puuston poistaminen saattaa parantaa paitsi kiviröykkiöiden näkyvyyttä, myös edistää ketokasvien viihtyvyyttä. Katajat kuuluvat molempien tutkittujen mäkien olemukseen, mutta muutamain paikoin niitä voisi karsia. Pitkän heinäkasvuston niitto tehdään vasta syyskesällä niin, että muita ketokasveja pyritään väistämään. Kuivimpia kohtia ei niitetä. Ei ruohonleikkurilla tai siimaleikkurilla. Niitetty heinä kerätään pois. Mikäli lähialueen nurmikoita lannoitetaan, on mäet ehdottomasti jätettävä lannoittamatta. Jos kaksi tai monivuotisten kasvien, kuten tulikukka, kukinnot leikataan pois, jää sen vuoden siemensato tulematta.

Muinaisjäännöksistä ja niihin liittyvästä kasvillisuudesta voisi täälläkin tehdä museoviraston mallien mukaiset informaatiotaulut, jotka lisäävät myös paikan arvostusta.

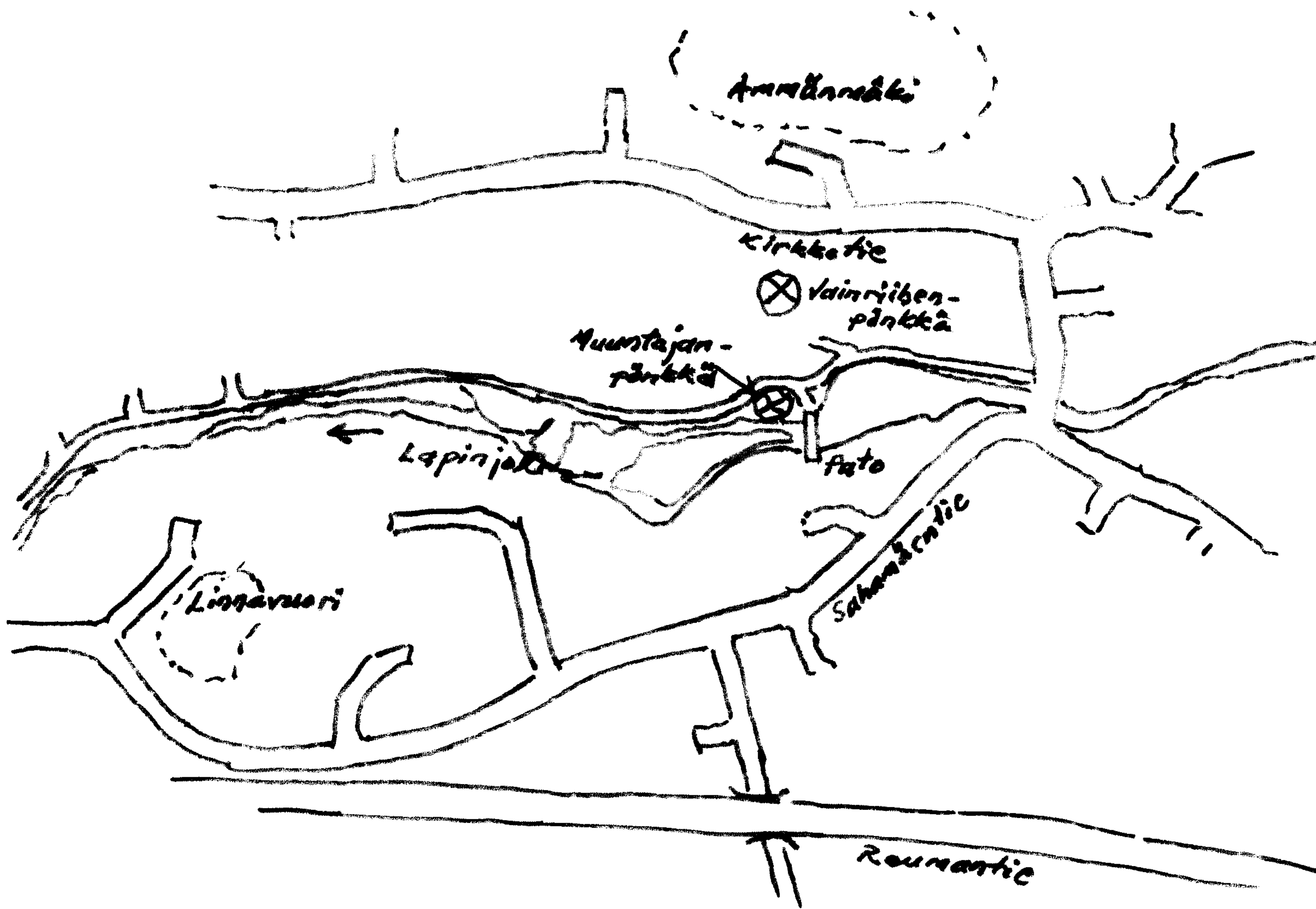
Käytetyt lähdejulkaisut:

Leena Hämet-Ahti ym., Retkeilykasvio 4. painos ja lisälehdet.

Juha Suominen ja Leena Hämet-Ahti, Kasvistomme muinaistulokkaat: tulkintaa ja perusteluja.

Nils Hewe, Välsignade växter.

Aili Paju, Lembit Kuhlberg, ravitaimede oskussõnastik.

Lapin kerkustan
muinaisjäännösalueita

Liite 2

Liite 1.

Aimo Nummi
Kasviluettelo kasvillisuustutkimukseen

Vainriihenpönkkä ja Muuntajanpönkkä, Lappi

Molemmissa kohteissa havaitut kasvit

Achillea millefolium
Achillea ptarmica
Aegopodium podagraria
Agrostis capillaris
Alnus incana
Angelica sylvestris
Anthriscus sylvestris
Artemisia vulgaris var. vulgaris
Betula verrucosa
Campanula persicifolia
Campanula rotundifolia
Cirsium arvense
Dianthus deltoides
Elymus repens
Epilobium angustifolium
Equisetum arvense
Festuca ovina
Festuca pratensis, nurminata, viljelyjäänne
Festuca rubra
Fragaria vesca
Galium boreale
Galium verum
Hieracium sp.
Hypericum maculatum
Hypericum perforatum
Juniperus communis
Leucanthemum vulgare
Phleum pratense, timotei, mahdollisesti viljelyjäänne
Pimpinella saxifraga
Poa annua
Poa pratensis
Populus tremula
Ranunculus polyanthemos ssp. x polyanthemoides
Ranunculus repens
Rubus idaeus
Rumex acetosa
Solidago virgaurea
Sorbus aucuparia
Stellaria graminea
Tanacetum vulgare

Trifolium medium
Urtica dioica
Verbascum nigrum, myös Kirkkotien varrella
Veronica chamaedrys
Vicia gracca

Muita Vainriihenpönkällä havaittuja kasveja

Filipendula ulmaria
Polygonatum odoratum
Rumex longifolius
Sedum acre
Vaccinium myrtillus
Armoracia rusticana, piparjuuri viljelyjäänteinä mäen länsipuolella

Muita Muuntajanpönkällä havaittuja kasveja

Acer platanoides, viljelykarkulainen, taimena
Calamagrostis epigejos
Convallaria majalis
Lathyrus pratensis
Lychnis flos-cuculi
Lychnis viscaria
Melampyrum pratense
Pilosella officinarum
Plantago major
Prunus padus
Ribes spicatum
Trifolium hybridum
Trifolium repens
Viola canina

Keskustan muilla alueilla havaittuja arkeofyyttejä

Arabis glabra, pölkkynuoho, Kirkkotien pohjoispuolella
Chelidonium majus, keltamo, Kirkkotien pohjoispuolella
Erophila verna, kevätkyntsimö, Kirkkotien pohjoispuolella
Verbascum nigrum, tummatulikukka, Kirkkotien eteläreunoilla